

על ספרו של בן-ציון יהושע, ריח של לחם חם

הגי קמרט, סופר, משורר וצייר

יהושע בן-ציון, ריח של לחם חם: על יוצרים ויצירות, הוצאת בציר, ירושלים תש"ע 2010, 368 עמודים

מהותו של סופר לא רק הכתיבה היפה העברית הצחה חידודי לשון הברקות וכדומה. כל זה יש כמובן לבן ציון יהושע ולרובם של סופרים ידועי שם. אך החשוב הוא שיש לך הסופר מה להגיד!

ולבן ציון יהושע לא רק שיש מה להגיד אלא שהדברים קולחים ושוטפים ממנו הן בז'אנר הסיפורים והן במחקרים. שבנצי הוא לא רק סופר, אלא גם חוקר, המביא את תוצאות מחקריו בפני הציבור, וכן כותב מסות ומאמרים. ומי שיקרא על אודותיו בויקפדיה, למשל, יראה עד כמה רב פעלים האיש היקר הזה; גם בתחום העלאת יהודים לארץ. הוא חילץ יהודים מאזורי מצוקה במדינות מוסלמיות והעלה אותם לארץ כמו כן הציל לא מעט ספרים וכתבי יד השייכים ליהודי מרכז אסיה הסובייטית לשעבר.

בראיון שריאינה ורד שטיין את בן ציון יהושע שבעת מלחמה נסע בשליחות לטג'יקטן להעלות יהודים ארצה נכתב: "העלאת יהודי טג'יקסטן לארץ כשמלחמה מתוללת בחוץ הייתה משימה חשאית ומסוכנת. יצרנו בחשאי קשר עם שני הצדדים הלוחמים והגענו איתם להסכמה על הפסקת אש בין השעות עשר בלילה לשתיים לפנות בוקר. במשך כמה לילות. באישון לילה, באותן שעות ספורות שבהן הניחו הצדדים את נשקם ואלפי יהודים על משפחותיהם עלו ברכבת אווירית במטוסים שנחכרו למטרה הזאת". (משפחה גיליון 1238 י"ט בטבת תשע"ו) עמוד 134 בספר הנדון.

אהבת הארץ ככלל וירושלים בפרט, ושכונת הבוכרים כפרט שבפרט, ניכרת בחיבוריו השונים. יתירה מזו אהבתו לירושלים ופעליו הרבים הקנו לו את התואר "יקיר ירושלים" ואכן בן-ציון גם נלחם בעבור ארצו הן בסני, בששת הימים, ביום הכיפורים ובמלחמת שלום הגליל.

בראיון שמראין אותו המשורר הרצל חקק אומר בן ציון יהושע כך: "יצירתי בקעה ממעמקים אישיים, מתחושות פנימיות לא מבוקרות ומאהבתי לירושלים עירי ששורשי מצד אימי טבועים בה מזה 500 שנים. מצד אחד דמותו הססגונית של אבי מספר הסיפורים ומצד שני אמי המיסטיקנית המתפללת לשלום העולם. הייתי מצטנע ואומר, שלא התימרתי להעלות את ירושלים של מעלה או את ירושלים של מטה אלא את ירושלים שלי, עירי האהובה. זו ירושלים, שעין אחת בה בוכה והשנייה צוחקת. ירושלים של מחוזות ילדותי, שעם כל הקשיים שהיו בה, מצאתי בה הרבה צבעוניות, ואני הלכתי וליקטתי את המראות הקסומים של עירי. אם דבריי ניתנים לפירוש מיסטי בבחינת ירושלים של מעלה, הרי אין מאושר ממני".

פעולותיו הייחודיות, הן: בראש ובראשונה התיעוד ההיסטורי על גווניו השונים הן מבחינת תקופות, הן במנהגים, גינונים, אמונות ודעות של תרבות יהודי מרכז אסיה. התמחות בדרכם של אנשי אפגניסטן ואירן; הוא יכול לתאר, למשל, את השמות האפגניים למיניהם ולהיכנס לפרטי פרטים. בפרק זה הוא כותב ואני מצטט:

"סיפור ההתיישבות היהודית על דרך המשי הוא שילוב של תיעוד היסטורי ומסורות מופלאות הרווחות עד ימינו באזור, המוצאות קשר בין שבטי אפגניסטן לבין "עשרת השבטים האובדים" " הוא מזכיר בצד העובדות והתופעות ההיסטוריות גם מיתוסים שרווחו בקהל הציבור האפגני אמנות תפלות, סימנים ואותות עממיים שהונהגו בציבור. והיו מנהגים וגינונים אופייניים להם, למשל: אם אין הסכמה לאירוסים אומרים בעדינות " היא עוד קטנה או עליו לשאול משהו שנמצא בארץ רחוקה. אם הסכימו שולחים קונוס של ראש סוכר. אירוסין נערכים בפני קהל כדי שכולם יבינו שהכלה ארוסה ואין לחזר אחריה, והאירוסין נחשבים לנדר " שאין מפריים אותו לעולם" הנגנים הם תמיד ערבים "כי לא נאה ליהודים לשמש נגנים".

מעניין לאחר הטקס החתן נשאר ללון בבית הורי הכלה והכלה מסתרת בבית השכנים ובין טקס האירוסים לחופה לא מתירים לחתן לפגוש את כלתו. "יצוין שהפתופות האפגניות הן מן המפוארות שבקהילות ישראל".

מודגש שבן ציון, באהבתו לארץ, לא פוסח על ציון דרך בקרב להגשמה, כשהוא חוזר על אותו סיפור שכתב בסיפור "שתיקת התרנגול" על הגיבור בן דודו חלל האצ"ל הראשון שנפל בקרב הוא יעקב רז הי"ד "מעשי גבורתו ואי הסגרת סודות המחותרות עשו אותו לסמל, שעליו התחנכו דורות של לוחמי האצ"ל". וכן מביא את שירו של א. צ. ג. על יעקב רז.

במחקריו, רשמי מסעותיו בבוכרה, באפגניסטן, בערים שונות, כמו טשקנט, דושנבה ואחרות, עולים ריחות מן העבר הרחוק שלא נס ליחם של בני עמנו יושבי אסיה. אנו שומעים על סבל היהודים במלחמה שנערכה שם תחת השלטון הרוסי, מלחמת אזרחים קטלנית בטג'יקיסטן בימים שלאחר נפילת ברית המועצות. סיכון חיים שלו ושל חברו בנחיתת המטוס אל גוב האריות קרי שדה תעופה מוקף כולו ביחידות רוסיות. שריקת כדורים, שריקות מצמררות של מרגמות, טנקים מקיפים את מטוסם. וכן "עשרות חיילים רוסיים עם קלצ'ניקובים ורימונים שנעצו בנו מבטים קפואים" בן ציון מספר: "הרגשנו את הפחד באוויר. היה ברור לנו שאם נישאר בטרמינל לא בטוח שנצליח לצאת ממנו בחיים. אכן אצל בן ציון יהושע נראה שהמטרה מקדשת את האמצעים אפילו בסיכון חיים. אהבת הארץ אהבת בני עמו להעלותם ארצה היו בראש ובראשונה בסדר עדיפותיו של האיש היקר הזה.

יצוין כי בעיני בן ציון השליחות היא מעין כתר מלכות לתיעוד היסטורי לדורות של הפן התרבותי המנהגים כמו אירוסים או גינוני חתונה בקרב קהילות יהודיות במרחבי אסיה השונים. הוא נוסע, חורש ברגליו ועובר מדינות וערים. יושב עם האנשים. חי אותם את חייהם וכותב. כותב ומשתף אותנו קוראיו ברשמיו על חייהם, תרבותיהם, לשונותיהם, דיאלקטים שונים, עברית שבפיהם, כתובות של חתונות וגם מביא דוגמאות מהן. הוא מחפש היסטוריה יהודית, תרבות יהודית ומורשת יהודית. מוצא ומביא אותם בכתבי מחקריו ובסיפוריו. בבחינה זו בן ציון יהושע חי בכתביו את ימי הנכר היהודיים שבאסיה הנרחבת.

משהו על אחת משכונותיה של ירושלים

לא פלא הוא שבן ציון יהושע יפה המראה ויפה ההליכות, נולד בשכונה "היפה ביותר, לא רק בירושלים אלא כנראה בכל ארץ ישראל דאז". (ע' 143) את התרומה לאישיותו, לכתיבתו, ספריו, תרבותו, הוא גם חייב לשכונת הולדתו ההולכת עמו כחוט השני; מימי ילדות שובבים, צבא, אוניברסיטה, והיום לעת עלעול בזיכרונות היפים המחממים לב ונפש, והמשכה של הכתיבה הפורה.

בהיותו חלק אינטרגלי מהשכונה של פעם ההולך וגדל ומתפתח עמה אי אפשר לו שלא להביא בפנינו הקוראים את זיכרונותיו היפים, ערגתו לאותם ימים וקילוס ושבח לשכונה הירושלמית הזאת שהוא כל כך אוהב אותה. שכונת הבוכרים.

מעצם התיאורים שהוא מתאר כמו צמחית השכונה, לרבות העץ הבודד בן למעלה ממאה שנה בפתח בית כנסת "בית מנחם" שברחוב יחזקאל, אדריכלות הבתים, הרחובות, אפילו חלונות הבתים בסגנון ניאורנסטי כבר מתיאורים במיקרו של אלו, רואים עד כמה בן ציון חי את השכונה הדומם הצומח והחי המתהלך בה. הוא מזכיר את חיבתם של גדולי סופרי הארץ לשכונה כמו ש"י עגנון, חיים הזז, יהודה בורלא, לונץ, יהודה האזרחי, דן בניה סרי, והוא עצמו שכל אחד מהם כתב מזווית ראיתו על שכונת החמד הזו שכונת הבוכרים. הוא מזכיר מבנים ייחודיים מרכזיים בשכונה כמו "בית הפקידים" שלימים ישבו בו קלוזנר, יצחק בן צבי ורחל ינאית, משה שרת, הוא מזכיר את בית דוידוף מן הבתים היפים ביותר בשכונה "ארמון המשיח" עליו כותב ש"י עגנון.

בכתביו של בן ציון יהושע לרבות ספרים מסות מאמרים תמיד יש ניהוח בוכרי העולה מבין השורות והמילים. הוא חי את השכונה בכל רמ"ח אבריו וש"ה גידיו ומתעד את ימיה היפים שגדל בהם לדורות.

כבוד רב רחש להוריו האם המאמינה בקדושי ישראל, מיסטית משהו, כפי שמצטיירת יפה ב"שתיקת התרנגול" וכאן הוא מספר על מולא רפאל, אלוף הסיפורים, הוא אביו, שרבים מסיפוריו תורגמו אל שורות עבריות כמנחה לקוראי עם ישראל.

את חוויות הילדות שלו גינוני מנהגים בוכריים, הלכות לא כתובות, הוא מעלה יפה דרך סקירת קיום חגי ישראל בשכונת הבוכרים. כמו ראש השנה, סוכות, פסח. הוא מספר על הווי בית הספר לרבות תלמודי תורה בשכונה, יחסי המלמדים והתלמידים, הכמיהה לחופש מהלימוד המייגע, משמונה בבוקר עד חמש בערב. הוא מכנה זאת: " בריחה לארץ החלומות לספריית "בני ברית" שם החלפתי ספרים במעטפות שעליהן היה כתוב, סידור, חומש, משנה. לא מעט הומור עולה מסיפוריו בין הילד הקטן החולם בראשית התפתחותו, לבין המציאות הקיימת. למשל: הילד שואל למה בפסח צריך לעשות עגלה? הוא מתרגם לא נכון את המילה הגעלה. אך בצד הצחוק קיימת גם הרצינות והבכי של המציאות העגומה גם עוני גם לא אחת, קשיות לב של המורים ומעל הכל קשייה של תקופת המנדט הבריטי בארץ, כאשר פגזים מתעופפים בעיר, ילדים מדביקים כרזות בלילות, אביו מולא רפאל נפגע באחד ההפצצות והסיפור על חלל האצל הראשון, בן דודו יעקב רוז"ל. גם כאן יש לפעמים הבט של צחוק מר, למשל בין תושבי השכונה למשטרה הבריטית שלפעמים מזכיר מעין משחקי חתול ועכבר (וראו שם על תעשיית הערק עמוד 170),

עד כאן עיקרי הדברים אך תם ולא נשלם בהמשך הספר ישנו רצף מאמרים של סופרים משוררים ואחרים, על האיש ופועלו על ספריו כמו "שתיקת התרנגול" " קץ הפלאות" "יונים מעל החומה" וכן מאמרים וסקירות על ספרים של אחרים שכן – ציון כתב.

יצוין כי המאמרים מרתקים ומעניינים. מומלץ לקרוא.

סיכום

הספר רבגוני ב'אנרים המופעים בו כמו סיפורים, מסות ומאמרים, דוחות, מחקרים יסודיים, מאלפים, ותיאורים מופלאים של שכונה אחת בירושלים. אך אם הייתי רוצה לסכם את עיקרו וחשיבותו של הספר לדורות הבאים הייתי אומר בכמה מילים: תיעוד היסטורי חשוב של קהילות יהודיות במרכז אסיה של אותם הימים. מסורות שהתפתחו בקהילות, מנהגים, מורשת יהודית וכו'. כל זאת מעבר לחומר הרב הרבגוני כמצוין לעיל.